

Kvantitativní přístupy hospodářských a sociálních dějin

Lukáš Fasora

Základní vymezení

- Hospodářské dějiny: zkoumají oblast zajišťování materiálních potřeb člověka a společnosti v minulosti
- Sociální dějiny: zkoumají proměny společenských institucí a struktur, mj. v důsledku působení změn v oblasti zajišťování materiálních potřeb
- Typickým znakem je práce s velkými soubory dat, silná recepce digitalizace historikovy práce a časté používání metody sondy
- Oba obory konají jak drobné, v podstatě lokální výzkumy, tak obrovité výzkumy např. sociálních změn v Indii

Příklady témat

- Hospodářské: ekonomické strategie podniků a států; chudoba ve společnosti, vývoj reálných příjmů osob a domácností; vývoj pracovního trhu, zaměstnanost, nezaměstnanost; export a import a vliv obchodní bilance na politiku států; strategie ekonomického chování osob a skupin osob v různých fázích života a v různých pozicích v rámci hospodářského systému
- Sociální: proměna struktury rodiny; role cechu v městské společnosti; vzájemný vztah ekonomické a politické moci; napětí mezi držiteli ekonomické a ne-ekonomické moci; distribuce bohatství ve společnosti a legitimita tohoto systému distribuce s ohledem na politickou změnu

Na pomezí ekonomických, sociálních a humanitních věd

- Ve srovnání s jinými obory historické vědy jsou oba obory velmi silně vázány na tezi o kauzalitě v dějinách
- Sociální dějiny v těsném kontaktu a rivalském vztahu se sociologií
- Hospodářské dějiny v kontaktu s ekonomickou vědou, přesun těžiště výzkumu a profilu badatelů spíše směrem k historizujícím ekonomům, silné propojení pojmových nástrojů, kompetence v oblasti matematiky, statistiky a teorií managementu; přesun špičkových pracovišť hospodářských dějin spíše do svazku ekonomických vysokých škol než filozofických fakult
- Alexander Field (2008): „Hospodářské dějiny jsou oddílem ekonomie a v menší míře historie, jejichž těžištěm je studium hospodářského růstu a rozvoje v čase.“
- Historiky kritizováno za scientometrismus, „uzávorkování“ hospodářských dějin od důležitých kontextů, hlavně kulturních, psychosociálních a politických

Napětí i uvnitř historické komunity: sociální dějiny

- Část přístupů chápe sociální dějiny jako výzkum individuálních rozhodnutí, sítí vztahů, opírá se o víru, že lze věřit exaktním datům, tato získávat a interpretovat
- Část přístupů v relevanci dat tolik nevěří a chápe sociální dějiny jako výzkum otázek dějin myšlení, světonázorového přesvědčení, legitimacy moci a velké skupiny témat spojených s jazykem: zde nejsou exaktní data k mání a pokud jsou, mají spíše podřadný význam
- Jádrem sporu je práce se strukturálními společenskými kategoriemi: třída, národ, generace, gender, profese... - existují tyto kategorie ve společnosti reálně a lze je měřit (postavení ve výrobním procesu, na trhu práce...), nebo jde o pouhou imaginaci a nástroj vědce k interpretaci skutečnosti, který nemá v realitě oporu?
- Je lépe setrvat u těchto „velkých kategorií“ nebo je lépe fokus výzkumu zaměřit více individuálně: tj. individuální kompetence, etnická kultura, genderová příslušnost nebo příslušnost k profesi, přitom tato pozice je vyjadřována hlavně užíváním jazyka (tj. jazyk je klíč).

Pokusy o kompromis

- *„Pozice ve společenské hierarchii vede ke sdílení vědomí o vlastní roli a ke sdílení kulturních statků. Společenská hierarchie reálně existuje, ale tento fakt nutně neznamena, že by se ve společnosti musely nutně nebo často objevovat ostře protikladné třídy.“*
- *Nebo výklad (neo-) marxistický: „Postavení v produkčním procesu určuje postavení ve společenské hierarchii, vztah k trhu a společnou kulturu.“*

Příklady přístupů I.

- Karl Marx - Friedrich Engels: pozice člověka a společenské skupiny v produkčním procesu, otázka vykořisťování a z něj pocházející politické moci; nepříliš vědecké dílo s obrovským společenským ohlasem
- Max Weber: překonání Marxova pojmu třída pojmy pozitivně a negativně privilegovaná skupina, otevření možnosti pro analýzu prostupnosti společenských tříd; počátky kapitalismu hledá ve změně v lidském myšlení v raném novověku
- Josef Schumpeter: reflexe Marxova díla, úvahy o systému podporujícím podnikavost a inovace, analýza politických a kulturních tlaků anti-kapitalistické povahy, analýza korporativistického, řízeného kapitalismu

Příklady přístupů II.

- Werner Sombart: teorie fází kapitalismu (liberální, státně-regulovaný, sociálně tržní ad.), mentální aspekty kapitalismu a případných anti-kapitalistických postojů německého a amerického dělnictva, kapitalismus opřen o étos, „ducha doby“
- Simon Kuznets: empirické sledování předpokladů ekonomického růstu
- Walt Rostow: fáze kapitalismu, předpoklady pro proměnu kapitalismu, analýza kapitalismu masové spotřeby, kapitalismus nahlížen jako nejefektivnější, nejvíce inovativní systém univerzální platnosti - kritizován za přenos euramerických postupů do třetího světa

Prameny historické statistiky a práce s nimi

- Statistika je věda a postup jak rozvíjet lidské znalosti použitím empirických dat. Je založena na matematické statistice, která je větví aplikované matematiky.
- Minimum historika - začátečníka: statistická jednotka, modus, medián, indukce, dedukce; schopnost pracovat s grafy a interpretovat data ve vazbě na historickou skutečnost
- Metody volby dat: záměrného výběru (závislé na stanovisku experta); náhodného výběru; skupinového výběru (rozdělíme skupinu podle určeného znaku na menší části); včestupňového výběru (selektujeme podle několika znaků do stále menších skupin, např. geografický aspekt, sociální, genderový atd.)
- Předstatistické období u nás cca do poloviny 18. století
- Vědecky prověřená data shromažďována teprve cca 250 let, často s problematickou relevancí = význam práce historika v týmech s ekonomy, sociology apod.
- Zpočátku hlavně církevní a státní zájem, později převaha vlivu státu; vlastní statistiku si ale vedou i samosprávná města, země, hospodářské korporace, vysoké školy apod.
- Důležité je sledovat cíle statistických šetření a politicko-kulturní kontexty, vysoká míra manipulace se statistikou a vysoká míra rezistence vůči zařazení do statistických šetření
- Ústřední statistická zjištění: Österreichische Statistik, Československá statistika ad.

Příklad: Gregor Wolny

kommt Johann d. Ä. Peterwaldtsch als Besitzer vor ¹⁾ und sein gleichnamiger Sohn hielt es im J. 1552 ²⁾. Später besaßen es die Ww. Johann v. jüng., Werner und Wesslich, seit 1580 der Letztere allein ³⁾ und nach s. Tode (1596) s. Sohn Johann Peterwaldtsch v. P. Er erkaufte auch im demselben J. die Burg Katschitz (Waldn. Kr.) sammt Wd. nach dem † Johann v. Haugwitz für 29,000 fl. mähr. ⁴⁾, 1614 die Burg und Städt. Weibenstein nach dem † Sigmund Bruntalitz v. Wrbna für 150,000 fl. mähr. ⁵⁾, verlor aber in Folge seiner Theilnahme an dem Aufstande im J. 1620 alle Besitzungen. Das Leben Peterwaldtsch fiel an das Bisthum zurück und wurde sammt Habtsch vom Bisch. Leopold 1655 dem Domkapitel geschenkt.

b. Habtsch. Zwei Söhne dafelbst gehörten schon im J. 1131 der Otmäher Kirche und zwar zur Pfarrei des hl. Wenzel in Podivín (Kostl) ⁶⁾. Auch die Wwe. Wellebrat besaß 1228 in dieser Gegend ein W. gleichen Namens, verpfändete es 1464 an Heinrich Wjencz v. Warquarowich und s. Sohn Heinrich für 40 Schk. Wersch., und 18te es nicht mehr ein ⁷⁾. Es war höchst wahrscheinlich dafelbst Habtsch, das nachher (wie und wann? ist nicht angegeben) ganz an die Otmäher Kirche kam und mit den nahen Ww. Alt-Wicla und Witschowitz im Beginn des 16. Jahrh. ein eigenes bishöfl. Leben war. Als solches besaß es Sabislaw v. Raban und nach ihm (seit 1550) s. Söhne: Werner, Sigmund, Wenzel und Johann, bis es aber schon 1554 an Werner Peterwaldtsch v. Peterwaldtsch verkaufte, von dem es s. Sohn Wesslich geerbt hatte und 1560 noch besaß ⁸⁾. Bald darauf kam Habtsch an das abelige Geschlecht Sprakowitsch v. Plechow, welches auch das Nachbargut Witschowitz hielt, und blieb ununterbrochen in dessen Besitze (vgl. die Besitzer von von Witschowitz) bis zum J. 1621, wo es in Folge der Schlacht am weißen Berge wieder an das Bisthum zurück fiel und gleich darauf dem Grafen v. Sinsendorf von neuem verliehen wurde. Nach dessen Tode (um 1628) fiel es nochmals heim und wurde dem

¹⁾ Auf dem Landtrich von 1370 b. 1480 und auf welchem Wesslingen als Bauer. ²⁾ Schrey III, 150. ³⁾ XXIX, 72. ⁴⁾ XXXI, 8. ⁵⁾ XXXIII, 41. ⁶⁾ Hist. des W. Heinrich Graf von v. J. ⁷⁾ Schrey III, 209. ⁸⁾ XXVIII, 22.

Vývoj pozemkové evidence

- Zemské desky, nahrazeny -> lánovými rejstříky -> berní rulou-> tereziánským katastrem (naposledy pro panskou a poddanskou půdu evidováno zvlášť) společně pak poprvé v josefinském katastru -> od 1817 stabilní katastr, jeho administrativní složkou je vedení Pozemkové knihy (od 1871). Existovala taky Vodní kniha, Báňská nebo Železniční kniha.
- Od 1927 pozemkový katastr, 1945 se jeho přesnost prudce snížila kvůli konfiskacím a přestal být používán
- Od 1951 přestaly do něj proudit investice, 1971 zrušen. Částečně nahrazen 1956 a 1964 evidencí nemovitostí, tj. na základě notářského potvrzení registrace smlouvy. Od 1993 funguje Katastr nemovitostí ČR.

Handwritten text in cursive script, likely a legal document or land record. The text is dense and difficult to decipher due to the cursive style. It appears to be a list of names and associated numbers, possibly land parcels or transactions.

Handwritten text in cursive script, likely a legal document or land record. The text is dense and difficult to decipher due to the cursive style. It appears to be a list of names and associated numbers, possibly land parcels or transactions.

(Konec katastrálního újezdu a státního újezdu) Výhled č. 1.
Číslo vložky 376.

2 k
konek **Výtah z pozemkové knihy**
katastrální obce

Díl č. 10 pop. 1.

Podíl	Číslo katastrální	Pozemek (část domu) způsob využití	Podíl číslo katastrální	Číslo katastrální	Pozemek (část domu) způsob využití
1	140	sta. pole s trávníkem	5	1000	okle. les
2	150	sta. pole, s trávníkem	7	1008	okle. les
3	154	sta. pole, s trávníkem	8	1081	okle. les
4	312	okle. les	9	1243	okle. les

Město **Vltava**

A.
Pod. 12. července 1900, č. d. 698
Dle rozsudku č. k. okres. soudu v
ze dne 20. června 1900, č. j. ¹⁰⁰⁰ / ₁₀₀₀ po-
znamenán se státností vztahů mezi
přes pozemek č. k. 918 role a ..... jako
státní státní ve prospěch dotčeného
vlastníka č. k. 800 role a ..... jako státní
panovného ve vložce č. 24 C 7 této
knhy vložek.

B.

Město	Vltava
1	Pod. 30. července 1896, č. 13121. Dle rozsudku okresního soudu ze dne 15. července 1896, č. 20325 a odvolacího řádu ze dne 25. července 1895 vložek přes vlastnické zastávkou: a) Anny N. na polovici a b) Jakuba N. na polovici.

Matriky

- Matriky jako výstup Tridentského koncilu 1563. Josef II. 1781 a 1784 stanovil jednotnou podobu matrik. Od 1869 vedly matriku ateistů obecní úřady, v 50. letech 20. století matriky ztratily občanskoprávní význam, náboženský význam zůstal.

ISS Eg - On Hrom - Měs berčerst narozni ber žení křt	Jat getauft Křtil	Jans- Ur. Cislo domu	Name des Kindes Jméno dítěte	Religion Nábo- ženství					Erzährt Pohlavi	Eltern Vater — Otec
				fatešná katolická	protestantská evangelická	malá muskulka	velká muskulka	řepid - malá		
12 13 března	Jan Břetislav Jan	6.	Anna	1	1	1	1	1	1	Josef, hromov, katolika Mařka v. Šternov a Jan v. Šternov a. h. manělský syn Břetislava v. Šternov Břetislava hromov občanská v. Šternov c. X. okresu Křižovického.
18 19 srpna	Josef Karel Karel	3.	Štěpán (Josef)	1	1	1	1	1	1	Štěpán, hromov, katolika Břetislav v. Šternov c. 3. okresu Křižovického. Břetislav v. Šternov c. 3. okresu Křižovického. Josef v. Šternov c. 3. okresu Křižovického. Břetislav v. Šternov c. 3. okresu Křižovického. Štěpán, hromov, katolika Břetislav v. Šternov c. 3. okresu Křižovického. Břetislav v. Šternov c. 3. okresu Křižovického. Josef v. Šternov c. 3. okresu Křižovického. Břetislav v. Šternov c. 3. okresu Křižovického.
14 15 března	Jan Antonín Jan	18.	Karel	1	1	1	1	1	1	Jan, hromov, katolika Břetislav v. Šternov c. 3. okresu Křižovického. Břetislav v. Šternov c. 3. okresu Křižovického. Josef v. Šternov c. 3. okresu Křižovického. Břetislav v. Šternov c. 3. okresu Křižovického.
23 24 března	Jan Břetislav Jan	15.	Josef (Karel)	1	1	1	1	1	1	Antonín, hromov, katolika Břetislav v. Šternov c. 3. okresu Křižovického. Břetislav v. Šternov c. 3. okresu Křižovického. Josef v. Šternov c. 3. okresu Křižovického. Břetislav v. Šternov c. 3. okresu Křižovického.

Rodice Mutter — Matka	Gebamme Bába	Gevalter u. Stand Kmotr a stav	Beuge und Stand Svědek a stav
Josef, hromov, katolika Břetislav v. Šternov c. 3. okresu Křižovického. Břetislav v. Šternov c. 3. okresu Křižovického. Josef v. Šternov c. 3. okresu Křižovického. Břetislav v. Šternov c. 3. okresu Křižovického.	Josefa Kammanová Šternov c. 10.	Jan, katolika, občan Josefa v. Šternov c. 3. okresu Křižovického. Břetislava v. Šternov c. 3. okresu Křižovického.	Alb. Šternov občan Šternov c. 3. občan
Jan, hromov, katolika Břetislav v. Šternov c. 3. okresu Křižovického. Břetislav v. Šternov c. 3. okresu Křižovického. Josef v. Šternov c. 3. okresu Křižovického. Břetislav v. Šternov c. 3. okresu Křižovického.	Josefa Kammanová Šternov c. 10.	Jan, katolika, občan Josefa v. Šternov c. 3. okresu Křižovického. Břetislava v. Šternov c. 3. okresu Křižovického.	Alb. Šternov občan Šternov c. 3. občan

Printed in Hromov, 1882.

Sčítání lidu

- Jde o přirozeného nástupce soupisů pozemkové evidence, hlavním záměrem bylo přesněji stanovit tzv. daň z hlavy a zjistit možnosti populace doplňovat a financovat armádu
- První relevantní sčítání lidu z roku 1846 ve vybraných městech
- První plošné sčítání lidu 1869
- Následují sčítání po cca deseti letech (s přerušením, např. válkami): 1880, 1890, 1900, 1910, 1921, 1930, 1950, 1961...
- Postupný kvalitativní růst a podrobnost sčítání a jeho meze: 1880 zjišťování obcovací řeči, 1900/1910 údaje o životní úrovni a standardech bydlení; v současnosti chápáno jako přehnané zasahování do lidských práv

rod. list
Číslo listu 55
Územní úřad ve Kladě
územní úřad v
Kladě, okres K.

1a	1b	2	3	Pohlaví		Rodný			9	10	11	12	13	Známé členi a přísl.		Tělesné úřady		
				4	5	6	7	8						14	15	16	17	
		<i>Jméno, a to jméno rodné (příjmení), jméno (křestní), přídomek Dechtický a stupeň šlechtický</i>	<i>Příbuzenství nebo jiný poměr k majetkové bytu, k podnikatelské činnosti, vztahy k před- chozí domácnosti</i>	<i>mužské</i>	<i>ženské</i>	<i>rok</i>	<i>měsíc</i>	<i>den</i>	<i>Rodné místo, politický okres, země</i>	<i>Domovské právo (příslušnost, místní obec, politický okres, země, státní příslušnost)</i>	<i>Vyrážní ná- boženské</i>	<i>Rodný stav, zda vstoupil, ženatý, ovdovělý, soudně rozvedený nebo zda manželství rozlou- čením zří- kne, jest rozlou- čen, což nikdo nežádá</i>	<i>Štět obcovací</i>	<i>územní čísla a přísl.</i>	<i>územní přísl.</i>	<i>na obč. obč. úřady</i>	<i>šlechterný</i>	
		<i>Postupní číslo, 10</i>	<i>Postupní číslo, 11</i>	<i>Postupní číslo, 12</i>		<i>Postupní číslo, 13</i>			<i>Postupní číslo, 14</i>	<i>Postupní číslo, 15</i>	<i>Postupní číslo, 16</i>		<i>Postupní číslo, 17</i>	<i>Postupní číslo, 18</i>	<i>Postupní číslo, 19</i>	<i>Postupní číslo, 20</i>		
1.	1.	<i>David Jan</i>	<i>Hřbitov byty</i>	1	-	<i>1852</i>	<i>12</i>	<i>26</i>	<i>Hřanovice Kumpolec Čechy</i>	<i>Hřanovice Kumpolec Čechy</i>	<i>svobod.</i>	<i>svobod.</i>	<i>česká</i>	1	-	-	-	
	2.	<i>Davidovi Zubora</i>	<i>Kuřiva</i>	-	1	<i>1859</i>	<i>11</i>	<i>28</i>	<i>Hřanovice Kumpolec Čechy</i>	<i>Hřanovice Kumpolec Čechy</i>	<i>svobod.</i>	<i>svobod.</i>	<i>česká</i>	1	-	-	-	
	3.	<i>David František</i>	<i>Kuřiva</i>	1	-	<i>1864</i>	<i>7</i>	<i>6</i>	<i>Hřanovice Kumpolec Čechy</i>	<i>Hřanovice Kumpolec Čechy</i>	<i>svobod.</i>	<i>svobod.</i>	<i>česká</i>	1	-	-	-	
	4.	<i>Davidovi Švábka</i>	<i>deca</i>	-	1	<i>1887</i>	<i>9</i>	<i>30</i>	<i>Hřanovice Kumpolec Čechy</i>	<i>Hřanovice Kumpolec Čechy</i>	<i>svobod.</i>	<i>svobod.</i>	<i>česká</i>	1	-	-	-	
	5.	<i>David Rudolf</i>	<i>svn</i>	1	-	<i>1889</i>	<i>7</i>	<i>4</i>	<i>Hřanovice Kumpolec Čechy</i>	<i>Hřanovice Kumpolec Čechy</i>	<i>svobod.</i>	<i>svobod.</i>	<i>česká</i>	1	-	-	-	

1a

1b

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20